

XİLAFƏTİN QÜREYŞƏ MƏXSUSLUĞUNA DAİR HƏDİSİN TƏHLİLİ

*Səfa Muradov,
Necmettin Erbakan Universiteti,
İlahiyyat fakültəsinin doktorantı
sefamuradov@gmail.com*

XÜLASƏ

İslam alimləri Qurani-Kərimdən sonra ikinci əsas mənbə kimi qəbul edilən hədislərin doğru olaraq anlaşılması üçün ciddi səy göstərmiş və bu məqsədlə xüsusi üsul və qaydalar təsbit etmişlər. Bəzi hallarda hədis üsulu qaydalarına görə, “səhih” qəbul edilən hədislərin izah olunması sonrakı dövrlərdə çətinləşmiş və bu, alimlər arasında müəyyən fikir ayrılıqlarının əmələ gəlməsinə yol açmışdır. Belə hədislərdən biri “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” şəklində məşhur olan hədisdir. Məqalədə əsas etibarilə klassik hədis mənbələri diqqətə alınaraq hədisin mətnində keçən kəlmələr tək-tək incələnmiş və Həzrət Peyğəmbərin hədisi hansı kəlmələrlə ifadə etdiyi təsbit olunmağa çalışılmışdır. İslam alimlərinin əksəriyyəti bu hədisə dayanaraq, xilafətin Qüreyş qəbiləsinə məxsus olduğu görüşünü qəbul etsə də, sonrakı əsrlərdə bu mövzuda müəyyən fikir ayrılıqları yaranmışdır. Bu da bir çox mənbədə keçən və səhih olaraq qəbul edilən “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisinin yenidən təhlil edilmə zərurətini ortaya çıxarmışdır. Bundan əlavə, məqalədə xəlifəliklə bağlı mübahisələrin aparıldığı tarixdə bu hədisin səhabələr tərəfindən dilə gətirilməmə səbəbləri də araşdırılmış və məsələ ilə bağlı müxtəlif fikirlərə təmas olunaraq hədisin sonrakı dövrlərdə fərqli anlaşıldığı nəticəsi ortaya çıxmışdır.

Açar sözlər: xilafət, Qüreyş, hədis mənbələri

Giriş

İslam alimləri ilk dövrlərdən etibarən, Həzrət Peyğəmbərdən (s.ə.s) nəql edilən hədisləri sonrakı dövrlərə çatdırmaq üçün ciddi bir səy göstərmişlər. Məhz bu səyin nəticəsidir ki, Həzrət Peyğəmbərin (s.ə.s) hədisləri bu gün İslam dünyasında Qurandan sonra ikinci əsas mənbə qəbul edilir. Bəzən hədis üsulu baxımından səhih qəbul edilən bəzi hədislərin izahı və başa düşülməsi çətin olmuş, bunun nəticəsində də eyniməzmunlu hədisdən fərqli izahlar ortaya çıxmışdır. Belə hədislərdən biri də “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisidir.

İslam tarixinə nəzər salındıqda, bu hədisin hər zaman mübahisə mövzularından biri kimi qabardıldığı və insanlar arasında fərqliliklərin ortaya çıxmasına zəmin təşkil etdiyi görünür. Halbuki hədislər insanların yolunu aydınladan və onları vəhdətə dəvət

edən yolgöstərici dəlillərdir. Belə olduğu təqdirdə, eyni hədisdən ortaya çıxan fərqli nəticələrin səbəbləri nədir!? Bu məqalədə “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisi əsas alınaraq ortaya çıxan fərqli nəticələr və bunların səbəbləri araşdırılacaqdır. Bu hədisin seçilməsindəki əsas səbəb həm hədisin əksər hədis mənbələrində qeyd edilməsi, həm də tarix boyu bu hədisdən ortaya çıxan hökmlər barəsində müxtəlif fikirlərin səsləndirilməsidir. Belə ki, bu hədisi dəlil kimi götürən bir çox alimə görə, xəlifəlik vəzifəsini Qüreyş qəbiləsinə mənsub olan bir şəxs icra etməlidir. Son dövrlərdə yaşayan alimlərin bəziləri isə hədisdə qeyd olunan xəlifəliyi fərqli mənalarda izah edərək, hədisə tamamilə başqa izahlar gətirmişlər.

1. Əsas hədis mənbələrində “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisi

Bu hədis Əhməd ibn Hənbəl (ö. 241/855), Buxari (ö. 256/870) və Müslimin (ö. 261/875) əsərləri başda olmaqla, hədis mənbələrinin əksəriyyətində rəvayət olunan bir hədisdir. Hədisin daha yaxşı anlaşılması üçün hədis mənbələrində hansı ləfz və ifadələrlə keçdiyini görmək məqsədmüvafiqdir.

Hədisin mətni	Hədisi Həzrət Peyğəmbərdən nəql edən səhabə	Müəllif	
الْأَيْمَةَ مِنْ قُرَيْشٍ، فَمُؤْمِنُ النَّاسِ تَبِعَ لِمُؤْمِنِهِمْ، وَكَافِرُ النَّاسِ تَبِعَ لِكَافِرِهِمْ “<i>İmamlar (rəhbərlər) Qüreyşdəndir. Mömin olanlar onların mömin olanlarına, kafir olanlar isə onların kafir olanlarına tabedir</i>” (Mamər ibn Raşid, h.1403, XI, 58).	عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ	1	مُعَمَّرُ ابْنِ رَاشِدٍ (ö. 153)
الْأَيْمَةَ مِنْ قُرَيْشٍ إِنْ لَهُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا ... “<i>İmamlar Qüreyşdəndir. Haqiqətən, onların sizin üzərinizdə haqqı vardır</i>” (Əhməd ibn Hənbəl, 2001, XIX, 318).	أَنْسُ بْنُ مَالِكٍ	2	أحمد بن حنبل (ö. 241)
... إِذَا اسْتَرْجَمُوا رَجَمُوا ... “<i>İmamlar Qüreyşdəndir. Əgər sizdən mərhəmət istəyərlərsə, mərhəmət edin</i>” (Əhməd ibn Hənbəl, 2001, XXXIII, 21).	أَبُو بَرَزَةَ	3	
... الخِلافة في قُرَيْشٍ، وَالْحُكْمُ فِي الْأَنْصَارِ ... “<i>Xilafət Qüreyşə aiddir. Hökm vermək isə ənsarındır</i>” (Əhməd ibn Hənbəl, 2001, XXIX, 200).	عُنْبَةَ بْنِ عَبِيدٍ	4	
لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمْ اثْنَانِ “<i>Onlardan iki nəfər qalana qədər bu iş Qüreyş qəbiləsindən (olan biri ilə) davam</i>”	عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ عُمَرَ	5	بخاري (ö. 256)

<i>edəcəkdir</i> ” (Buxari, h.1422, Mənaqib, 3). ...إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قَرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ... “ <i>Bu iş Qüreyş qəbiləsi ilə davam edəcəkdir. Onlara heç kim düşmənçilik edə bilməz...</i> ” (Buxari, h.1422, Mənaqib, 3).	معاوية	6	
النَّاسُ تَتَّبِعُ لِقَرَيْشٍ فِي هَذَا الشَّانِ، مُسْلِمُهُمْ تَتَّبِعُ لِمُسْلِمِهِمْ... “ <i>İnsanlar bu işdə Qüreyşə tabedirlər. Müsəlman olanları müsəlman olanlara, kafir olanları isə kafir olanlara</i> ” (Müslim, İmarə, 2).	أَبُو هُرَيْرَةَ	7	مسلم (ö. 261)
الْمَلِكُ فِي قَرَيْشٍ، وَالْقَضَاءُ فِي الْأَنْصَارِ “ <i>İdarəçilik Qüreyşə, hökm vermək isə ənsara aiddir</i> ” (Tirmizi, 1998, Mənaqib, 72).	أَبُو هُرَيْرَةَ	8	ترمذي (ö. 279)
قَرَيْشٌ وُلَاةُ النَّاسِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ “ <i>Qüreyş qiyamət gününə qədər xeyir və şər kimi hər məsələdə idarəçi mövqeyindədir</i> ” (Tirmizi, 1998, Fitən, 49).	عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ	9	
الْأَيْمَةُ مِنْ قَرَيْشٍ “ <i>İmamlar Qüreyşdəndir</i> ” (Kuleyni, 1990, VIII, 268).	سَلْمَانَ الْقَارِسِيِّ	10	كُتَيْبِي (ö. 329)
الْأَيْمَةُ مِنْ قَرَيْشٍ “ <i>İmamlar Qüreyşdəndir</i> ” (Saduq, II, 69).	عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ	11	صَدُوق (ö. 381)

Bu cədvəldə xilafətin Qüreyş qəbiləsinə aid olduğunu ifadə edən hədisin fərqli səhabələr tərəfindən rəvayət olunduğu görülür. Hədis Əhməd ibn Hənbəlinin əsərində dörd səhabə, Buxari, Müslim və Tirmizinin əsərlərində iki səhabə, Məmər ibn Raşid (ö. 153/770), Kuleyni (ö. 329/941) və Şeyx Səduqun (ö. 381/991) əsərlərində isə bir səhabədən nəql edilmişdir. Nəticə etibarilə qeyd edilən yeddi əsərdə təkrarlanan səhabə adları çıxılsa, hədisin doqquz fərqli səhabə tərəfindən nəql edildiyi diqqət çəkir. Qeyd olunan hədislər arasındakı bənzər və fərqli yönləri aşağıdakı kimi xülasə etmək mümkündür.

1. Bütün rəvayətlərdə Qüreyş qəbiləsinin adı qeyd olunmuşdur.

2. İdarəçiliyin adı “Əimmə” (imamlar, başçılar) (الأئمة) (1, 2, 3, 10-cu hədislər), “Bu iş” (هذا الأمر) (5, 6, 7-ci hədislər), “Xilafət” (الخلافة) (4-cü hədis), “Milk (Məliklik)” (الملك) (8-ci hədis) və “Vulat (Vəlayət)” (ولاة) (9-cü hədis) olaraq fərqli kəlmələrlə ifadə olunmuşdur. Təkrarlar çıxıldıqda hədislərdə ən çox “əimmə” və bu iş mənasına gələn “həzəl əmr” (هذا الأمر) və “həzəş şən” (هذا الشأن) ifadələrinin çoxluq təşkil etdiyi görünür.

3. Birinci və ikinci bəndlər diqqətə alındıqda hədisin əsas mətninin “*İmamlar (rəhbərlər) Qüreyşdəndir*” və ya “*Bu iş (əmirlik) Qüreyşə aiddir*” şəklində olduğu ehtimalı qüvvətlənir. Hədisin Həzrət Peyğəmbər tərəfindən bu şəkildə söyləndiyi qəbul edilsə belə, o, günün şərtləri nəzərə alındıqda “əimmə” və ya “əmirlik” kəlmələrinin dini və mənəvi bir rəhbərlik mənasına gəldiyini söyləmək çətindir. Belə

ki, Bəni-Saidə səqifəsində (çardağ) mühacirlər və ənsarlar arasında baş verən mübahisələrdə bu mənada bir rəhbərlikdən bəhs edilməmiş, orada ilk mərhələdə Həzrət Peyğəmbərin qurduğu İslam cəmiyyətinə rəhbərlik etmək məsələsi müzakirə edilmişdi (Buxari, h.1422, Fəzailü əshab, 5). Bu, həmin dövrkü İslam cəmiyyətinin ilk dəfə qarşı-qarşıya qaldığı bir hal idi. Yəni, İslam cəmiyyəti vəhy tərəfindən təyin edilən idarəçilikdən tamamilə bəşəri bir idarəçiliyə keçirdi. Ona görə də *“İmamlar/Əmirlər Qüreyşdəndir”* hədislərindəki “əimmə” və ya “əmir” kəlmələri lüğəvi mənalarına uyğun olaraq “rəhbər, lider, öndər” kimi mənalarda qəbul edilməlidir.

2. Xəlifəliklə bağlı digər hədislər

Xəlifəlik vəzifəsinin Qüreyş qəbiləsinə aid olduğunu açıq-aydın bəyan edən hədislərdən biri də Cabir ibn Səmurədən (ö. 76/695) nəql edilmişdir. Bu hədisi ayrıca qeyd etməyimizin səbəbi burada başqa heç bir rəvayətdə rastlanmayan “on iki xəlifə” ifadəsinin yer almasıdır. Həzrət Peyğəmbərin belə dediyi nəql edilir: *“Bu iş on iki xəlifə gəlib-keçənə qədər davam edəcəkdir... Onların hamısı Qüreyşdən olacaq”* (Müslim, İmarə, 5). Hədisin mətnindəki “on iki xəlifə” ifadəsini fərqli şəkillərdə izah edən İslam alimləri bu mövzuda müxtəlif fikirlər irəli sürmüşlər. Bəzilərinə görə, burada qeyd olunan “on iki” xəlifə ilə fərqli dövrlərdə qiyamətə qədər gəlib-keçəcək xəlifələr, bəzilərinə görə isə on iki imam nəzərdə tutulmuşdur. Hər iki düşüncənin birləşdiyi nöqtə bu xəlifələrin/imamların Qüreyş qəbiləsindən olmasıdır. Hədisin digər hədislərlə ortaq tərəfi də məhz xilafətin Qüreyşə aid olmasıdır. Bu hədis bir neçə yöndən tənqid olunmuşdur.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, bu hədisi Həzrət Peyğəmbərdən nəql edən yeganə səhabə Cabir ibn Səmurədir. Hədisin bir çox mənbələr tərəfindən nəql edildiyi məlum olsa da, hədis üsulu qaydalarına əsasən bu rəvayətlər zəif qəbul edilmiş və diqqətə alınmamışdır (Əhməd ibn Hənbəl 2001, VI, 406; İbn Adi 1997, III, 432; Əlbani 1992, VII, 166). Nəticə etibarilə bu rəvayətdəki fərqlilik bir səhabə tərəfindən nəql edilən hədisdə ortaya çıxmışdır. Bu da hədisçilər tərəfindən qəbul edilən “səhabənin ədalətli olması” prinsipinə rəğmən yenə də o dövr haqqında zehində bəzi şübhələrə səbəb olmuşdur. Yəni, bu kimi rəvayətlərdə səhabə rəvidən irəli gələn bəzi xətalara olduğu ehtimalı ağla gəlir. Hərçənd, o dövrü obyektiv olaraq araşdırma imkanı yoxdur, lakin bu və bənzər rəvayətlər sonrakı dövrlərdə ortaya çıxan bəzi problemlə məsələlərin müəyyən nisbətdə səhabə dövründə də ola biləcəyini göstərir. Bu baxımdan, hədisdəki fərqlilik şübhəli olduğu üçün diqqətə alınmamışdır.

Xəlifəliklə bağlı digər bir rəvayət xilafətin 30 il davam edəcəyi ilə bağlıdır. Həzrət Peyğəmbərin belə dediyi nəql edilir: *“Ümmətim içində xəlifəlik otuz il davam edəcəkdir”* (Əhməd ibn Hənbəl 2001, XXXVI, 256; Tirmizi 1998, Fitən 48). Göründüyü kimi, bu hədisdə xilafətin müddətinə işarə edilir. Tarixi reallıq nəzərə alındığı zaman, bununla Cabir ibn Səmurədən nəql edilən hədisi uzlaşdırmaq bir az daha çətinləşir. Belə ki, Cabirin hədisində on iki xəlifə vurğulandığı halda, digər rəvayətdə xəlifəliyin otuz il olduğuna diqqət çəkilir. Bu da bir həqiqətdir ki, Həzrət

Əbu Bəkrdən etibarən hesablandığı zaman otuzillik müddət Həzrət Həsənin xəlifəliyə başlaması ilə tamamlanır. Həzrət Həsəndə daxil olmaqla xilafətdə olan xəlifə sayı isə on iki deyil, beşdir. İmam Nəvəvi (ö. 676/1277) bu iki hədis arasında, əslində, ziddiyyətin olmadığını söyləyərək, otuzillik xilafət müddəti ilə peyğəmbərlik xilafətinin qəsd edildiyini və otuz ildən sonra xilafətin səltənətə çevrildiyini ifadə etmişdir. Onun fikrincə, qiyamətə qədər müxtəlif dövrlərdə xəlifəlik məqamına layiq olan on iki xəlifə gələcəkdir və hədisdə qəsd edilən məna da məhz budur. Yəni, xəlifəlik məqamına gələn bir çox xəlifənin arasından yalnız on ikisi Həzrət Peyğəmbərin dediyi on iki xəlifə olacaqdır (Nəvəvi h.1392, XII, 201-202).

3. İslam alimlərinin hədislərdən çıxardıqları nəticələr

Xəlifəliyin Qüreyş qəbiləsinə aid olduğunu qəbul edən alimlərin sayı qəbul etməyənlərə görə çoxluq təşkil edir. Bunun əsas səbəbi yuxarıda qeyd edilən hədislərin hamısında görüldüyü kimi, Qüreyş qəbiləsinin adının bütün rəvayət mətnlərində keçməsidir. Başda Əbu Həniyə (ö. 150/767) və İmam Şafei (ö. 204/820) olmaqla, Əhməd ibn Hənbəl (ö. 241/855), Əbül-Həsən əl-Əşəri (ö. 324/935), Əbu Mənsur Məhəmməd əl-Matur (ö. 333/944) və Əbu Hamid Məhəmməd əl-Qəzzali (ö. 505/1111) kimi bir çox İslam alimləri xəlifəliyin Qüreyş qəbiləsinə aid olduğu fikrini mənimsəmişlər. Belə ki, onlara görə, hədislər fərqli ifadələrlə nəql olunsada, hamısının ortaq nöqtəsi xəlifəliyin Qüreyşə aid olduğudur. Həzrət Peyğəmbərin ətrafında olan səhabə nəsli bu hədisi qəbul edərək ona əməl etmişdir (Bakkal 2005, 88-90). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda adları qeyd olunan alimlərin hamısı hədisdə fərqli kəlmələrlə (“bu iş”, “əimmə”, “vulat”, “milk”) ifadə olunan rəhbərliyi “xəlifəlik” mənasında qəbul etmişlər. Halbuki “xəlifə” və ya “xilafət” adına idarəçiliklə bağlı ilk mübahisələrin aparıldığı tarixdə təsadüf olunmur. Belə ki, insanlar Əbu Bəkrə beyət etdikdən sonra, Həzrət Peyğəmbəri Allahın elçisi mənasına gələn “Rəsulullah” adı ilə çağırıldıqları kimi, onu da “xəlifətullah/Allahın xəlifəsi” şəklində çağırmaq istəsələr də, Əbu Bəkr bunu qəbul etməyərək, onu Rəsulullahın xəlifəsi mənasına gələn “xəlifətü-Rəsulullah” şəklində çağırmaqlarını tələb etmişdir (Balı 2016, 13). Yəni “xəlifə” kəlməsinin “rəhbərlik” mənasında işlənməsi ilk xəlifə seçilən Həzrət Əbu Bəkrin xilafətə başlamasından sonra olmuşdur. Bu da hədislərdəki “xəlifəlik” ifadəsinin rəvayət mətnlərinə sonradan əlavə olunduğu ehtimalını gücləndirir. Demək ki, İslam alimləri hədislərdə qeyd edilən “əmir” və “əimmə” kəlmələrini sonradan formalaşan xəlifəlik kimi qəbul etmiş və bu səbəbdən, xəlifənin Qüreyşdən olmasının vacibliyi fikrini səsləndirmişlər. Bu da onu göstərir ki, hədis üzərində ortaya çıxan fərqli fikirlərin əsas iki səbəbi vardır; idarəçiliyin fərqli kəlmələrlə ifadəsi və eyni kəlmənin müxtəlif şəkildə izahı.

Hədisin əksər mənbələrdə keçməsi və hədis üsulu qaydalarına əsasən səhih bir təriqlə nəql edilməsi səhhəti haqqında hər hansı bir şübhə oyandırmır. Xəlifəliklə bağlı mübahisələrin aparıldığı Bəni-Saidə səqifəsində Qüreyş qəbiləsi adından çıxış edən Həzrət Əbu Bəkr və Həzrət Ömər xəlifəliyin Qüreyşə aid olduğuna dair Həzrət Peyğəmbərdən hər hansı bir hədisi irəli sürməmələri xəlifəliyin Qüreyşə aid

olduğunu müdafiə edənlərə qarşı ortaya atılan ən tutarlı irad olmuşdur. Bundan başqa, mühacirlərlə ənsar arasında xəlifəlik mübahisələri gedərkən ənsarın iqtidarı bölüşmək təklifini irəli sürməsi bu hədisləri qəbul etməyənlərin irəli sürdükləri digər bir əsasdır (Hatiboğlu 1978, 160). Bəzi mənbələrdə isə Həzrət Əbu Bəkrin xəlifəlik mübahisələri əsnasında bu hədisi dilə gətirdiyi və bundan sonra ənsarın susaraq Qüreyş qəbiləsindən olan birinin xəlifəliyini qəbul etdikləri qeyd olunur (Vaqidi 1989, 21-28). Bu mənadakı rəvayətlərin hədis mənbələrində deyil, siyər və tarix əsərlərində qeyd edilməsi hədisçilər tərəfindən ciddiyyətlə qəbul edilməməsinə səbəb olmuşdur.

Nəticə

“*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisi haqqında yuxarıda verilən məlumatlar nəzərə alındıqda, ilk əvvəl iki ehtimal ağla gəlir. Birinci ehtimala görə, bu hədis Həzrət Peyğəmbər dövründə fərqli bir mənə və mahiyyətdə söylənmiş, sonrakı dövrlərdə xəlifəliyə işarə edilmədiyi halda, xəlifəlik kimi izah edilmişdir. Bəlkə də xəlifəliklə bağlı mübahisələrin aparıldığı Bəni-Saidə səqifəsində bu hədisə diqqət çəkilməməsinin səbəbi də məhz bu olmuşdur. İkinci ehtimala görə isə bu hədis, Həzrət Peyğəmbər söyləmədiyi halda, sonradan ona nisbət edilən bir sözdür. Bu ehtimal bəzi alimlər tərəfindən səsləndirilsə də, hədis üsulu qaydaları əsasında məsələ araşdırıldıqda, bunun tutarlı bir iddia olmadığı ortaya çıxır. Bu mövzu ilə əlaqəli hədislər isə etibarlı rəvayətlər tərəfindən birdən çox təriqlə rəvayət edilmişdir. Bu da hədisin səhih olduğuna dəlalat edir. Hədis səhih qəbul olunduqdan sonra, şübhəsiz ki, hədisin hansı məqsəd və mənada söyləndiyini təsbit etmək lazımdır. Hərçənd, alimlərin əksəriyyəti hədisin mənasının Qüreyş qəbiləsinin xəlifəliyinə bir işarə kimi qəbul edir, lakin mövzu ilə əlaqəli hədislərin tarixi arxa planı araşdırıldıqda, hədislərin əsas mövzusunun xüsusi mənadakı “xəlifəlik” deyil, ümumi mənada “əmirlik” olduğu nəticəsi ortaya çıxır. Belə ki, bəzi hədis rəvayətlərindən anlaşıldığı kimi, əmirlik xəlifəlik mənasına yox, səriyyə və qafilə başçılığı mənasına gəlir. Belə olduğu təqdirdə, Rəsulullahın (s.ə.s) bu vəzifəni əsasən Qüreyş qəbiləsinə mənsub insanlara həvalə etdiyi başa düşülür. Tarix boyu Qüreyş qəbiləsinin ərəblər arasındakı mövqeyi hər zaman üstün olmuş və digər qəbilələr bir çox məsələdə Qüreyş qəbiləsinə tabelik göstərmişlər. Xəlifəlik mübahisələri əsnasında Həzrət Əbu Bəkr də “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” hədisinə deyil, Qüreyş qəbiləsinin nəsəb və nüfuz baxımından digərlərindən irəli olduğuna diqqət çəkmişdir. Bundan başqa, səhabələr xilafət məsələsini bu hədisə istinad edərək deyil, siyasi bir yolla həll etmişlər. Bütün bunlar “*Xilafət Qüreyşə aiddir*” şəklində məşhur olan hədisin xilafətlə əlaqəli olmadığı nəticəsini ortaya çıxarır.

ƏDƏBİYYAT

1. Ali Bakkal, “Ebu Bekirin Halife Seçilməsində “İmamlar Kureyştendir” Hədisinin Rolü Üzerinə”, İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005.
2. Buxari, Əbu Abdullah Mühəmməd ibn İsmail əl-Cufi, *əl-Səhih*, Daru təvqin-nəcat, hicri, 1422.
3. Əhməd ibn Hənbəl, *Müsənəd*, Müəssəsətür-risalə, 2001.
4. İbn Adi, Əbu Əhməd əl-Cürçani, *əl-Kamil fi duafair-rical*, Beyrut, 1997
5. İsrəfil Balcı, “İmamlar/Halifələr Kureyştendir” İddiasının Kritiği”, *OMÜİFD*, sayı: 40, 2016.
6. Kuleyni, Mühəmməd Yaqub, *Üsuli-kafi*, Beyrut, 1990.
7. M.S.Hatiboğlu, İslamda İlk Siyasi Kavmiyyətçilik Hilafətin Kureyşliliği, *AÜİF Dergisi*, c. XXIII, Ankara, 1978, s. 160.
8. Mamər ibn Raşid, *əl-Cami*, (təhqiq: Həbiburrəhman əl-Əzəmi), Beyrut, hicri, 1403.
9. Müslim ibn Həccac, *Səhihi-Müslim*, (təhqiq: Mühəmməd Fuad Əbdülbaqi), Beyrut, tarix yoxdur.
10. Nasiruddin Əlbani, *Silsilətül-əhadisiz-zəifə vəl-mövzu*, Riyad, 1992
11. Nəvəvi, Əbu Zəkəriyyə Muhyiddin, *əl-Minhac şərhi Səhihi Müslim ibn Həccac*, Beyrut, hicri, 1392.
12. Səduq, İbn Babaveyh əl-Qummi, *Uyuni-əxbari-Riza*, Mənşurətü Şərif ər-Rıza, tarix yoxdur.
13. Tirmizi, Əbu İsa Mühəmməd ibn İsa, *əl-Camiul-kəbir (Sünəni Tirmizi)*, (təhqiq: Bəşşar Əvvad Məruf), Beyrut, 1998.
14. Vaqidi, Mühəmməd ibn Ömər, *Kitabur-riddə*, Paris, 1989.

Сафа Мурадов

АНАЛИЗ ХАДИСА О ПРИНАДЛЕЖНОСТИ ХАЛИФАТА КУРАЙШУ РЕЗЮМЕ

Исламские ученые уделили серьезное внимание и ввели специальные правила для правильного понимания хадисов, которые считаются вторым источником после Священного Корана. Но позже в некоторых ситуациях интерпретации хадисов, которые считались “сахих” по хадисовой терминологии, становились трудными и вызывали различия среди ученых. Одним из этих хадисов является хадис, известный как “Халифат принадлежит к курайшитам”. В статье, с учетом источников хадисов, слова в тексте этого хадиса были рассмотрены индивидуально и попытались выяснить слова Пророка по одному. Хотя большинство исламских ученых утверждают, что халифат принадлежал к племени Курайшитов, ссылаясь на этот Хадис, в

последние века появились некоторые разногласия по этому вопросу. Это создало необходимость пересмотреть хадис “Халифат принадлежит Курайшу”, который использовался и принимался, как сахих (достоверный). Кроме того, были также расследованы причины не объявления этого хадиса сахабой во время спора о халифате и имея дело с различными мнениями по этому вопросу, выяснилось, что этот хадис, в более поздние периоды понимался по-разному.

Ключевые слова: халифат, курайш, источники хадисов

Səfa Muradov

ANALYSIS OF THE HADITH “CALIPHATE BELONGS TO GURAYSH”

ABSTRACT

The Islamic scholars developed special rules for the right understanding of hadiths which is considered the second reliable source after the Holy Qur'an. However, interpretations of hadiths became complicated gradually as they were considered *sahih* (authentic) according to the rules, and this caused dispute among scholars. One of them is the famous hadith: “Caliphate belongs to Guraysh...”. The article explores each word in the hadith text separately and attempts to define the prophet's words expressed in the text focusing on classical hadith sources. Although most Islamic scholars have adopted the point that the Caliphate belonged to the tribe of Guraysh, the scholars disputed over the issue in the latest centuries. This reveals the necessity of reexamination of the hadith “Caliphate belong to Gureysh” that used in many sources and accepted as *sahih* (authentic). In addition, the article studies the companions' reasons for not mentioning the hadith at the time of controversy and comes into conclusion that the hadith was understood differently in later periods referring to the various opinions on the issue.

Keywords: the caliphate, quraysh, hadith resources

Çapa tövsiyə etdi: i.ü.f.d. Ə.S.Niyazov